Kugghjul och konst

En ung man med allvarlig blick bekom glasögonen satt i 2:ans spårvagn (Karlaplan—Fredhäll) och räckte konduktören pengarna utan att se upp från tidningen han läste i. När han kom längst ner på högra sidan uppvaskade han ordet stumt med entusiasm för att fasthålla det medan han vände på bladet. Jag såg i en glimt att det var Populär Mekanik. I den åldern, tänkte jag, skulle min förtappade generation inte ha kunnat motstå frestelsen att låta blicken drömmande glida ut i vårdagen med dess japanska mönster av måsar över vattnet.

Jag kom från Nationalmuseum, där en skolklass just hade visats runt. Eleverna — tretjog, bleka och med långa halsar stickande upp ur de färgrika klädespalsar som tidens ungdom använder — hade fått maskinskrivna frågeformulär, i vilka jag stal mig till att lisa de inledande raderna. De skulle berätta vad de tyckte bäst om och tala om varför. Flickorna ivrade skönhetssökande omkring och samlades dröjande i grupper framför en mycket blå Matisse och "Drama" av Dardel. Pojkarna stämmade målmedvetet till Grönqwalds bild från Glussen, där man blickar ner på gatulandskap, fartyg, kaj och teknik. En enstaka tolvåring med brinnande blick höll fanatiskt fast vid en abstraktion som kunde gälla som det inre av en maskin, förutsatt att man letade efter ett naturalistiskt motiv i virrvarret; och det gjorde han.

I sin tidning, som var en dagstidning och landets största, föll mina ögon på en redaktionell artikel om "mopederna"; den avhandlade de problem som uppstår för denna tekniskens nyskapelse går utanför sina tänkta "ramar och för sig med en hastighet av upp till 50 km i timmen. Och självaste den geniala språkliga nyskapelsen "moped" kunde inte undgå att ge fart åt tanken på hur träffande själva språket vet att anpassa sig efter den tekniska optimismen. Mannen med trähenet, för att ta ett exempel, har aldrig frestat språkskaparna i gathörnet till en kreation. Han är, den dag i dag är, i vardagsspråket en man med ett trähen, oaktat han har existerat allt sedan den stund en man för första gången gjorde sig skyldig till gränsöverträdelse hos en annan man och därför fick sitt ben avhugget. Men mopeden — mesalliansen mellan en lagdlig motor och en cykel av folket — hade med knapp nöd hunnit uppfinnas innan bastardon fick ett

En yngre stockholmsk spårvägspassagerare med sinnet absorberat av ett tekniskt månadsmagasin spelar en viktig roll i denna artikel, vari den norske författaren Johan Borgen — berömd inte minst under kåserisignaturen Mumle Gåsegg — spekulerar över teman: teknik och kultur, fotboll och konst.

gångbart namn, ägnat att stimulera rasens förbättring, för att inte tala om utbredningen. Bara det samfärdsmedel vi för närvarande sitter i — spårvagnen — har i Sverige fått behålla sitt allvarsamma namn, medan det på norska redan i första omgången blev omdöpt till "trikken" (förkortning av Electric). Men spårvagnens dagar är också säkert räknade i det mekaniserade Stockholm.

Min granne i spårvagnen släpper inte ett ögonblick sin tekniska text med ögonen. Likväl reser han sig — mekanikèt — när han ska av, högst uppe på Hantverkargatan, och går ut med tunnaglen på en rad. Han har väl märkt var han var på en skugga över tidningssidan eller på ett ihåligt ljud som vagnen gav ifrån sig mellan husen längst uppe i backen, ett ljud eller en skugga som säger "hemma" till ett kontrollorgan längst in i hjärnvindlingarna. Kvar sitter jag med referatet från en bekymrad diskussion om studenters kulturintresse, avlåst på teaterbesök och litteraturlåning. Diskussionens deltagare tycks ha varit enliga om att kulturintresset är dåligt, eftersom studenterna inte går på teatern och inte läser tillräckligt mycket skönlitteratur.

Vem är det då, tänkte en längt mera bekymrad iakttagare från grannlandet, som fyller de svenska teatrarna kväll efter kväll? Vem fyllde sälen en söndagseftermiddag i Göteborg vid det underbara framförandet av Mauriacs "Asmodeus", en föreställning så renodlat akademisk att den inte skulle haft en chans ens som gratisföreställning i Oslo, för att inte tala om att det var på en söndag med fotboll och cyklar i solen — med och utan motor.— Eller i samma stad det dystra "Blodsbröllop" — även om föreställningen i Bengt Ekerots uppsättning var helt enkelt genial. Vem — i en tid då den så kallade arbetslösheten har blivit ett folkkrav, vad det nu må rymma för anlighet... Eller alla de teatrar jag redan hade besökt i Stockholm; fullsatta salonger, bedrida till gråt, till skratt och till andlös spänning inför snaskebara thrillers. Medan i Norge?

Nå, studenterna var det enligt de bekymrade debattörerna alltså inte. En sak är för resten påfallande så fort man börjar intressera sig för detta problem: att teatrarna i dessa två svenska städer är så övervägande, ja så överväldigande fyllda med kvinnor. Studenter? Knappast. Något lidtre. De två städerna, vilkensade, till synes så nyktert reagerande svenska kvinnorna med sinne för form och för värden. Men bara till synes nyktert reagerande. Ty lyssnar man under föreställningen, så har de lätt för skratt; och ser man sig förstulet omkring vid ett tragiskt rödfall, så ser man blanka ögon utan blygsel och små försiktiga näsdukar som stilla sig upp till näsrötterna — försiktigt, inte för att dölja rörelsen, men för att inte förstöra en fulländad make-up.

Min tekniske granne från förra stund sen med den allvarliga blicken, en ung granskare av exakta ting, uppenbart student, är t. ex. han — som det populärt antas — mindre disponerad för konstnärliga intryck och därmed utvidgning av sin själ därför att han har sinne för det konkreta, det mätbara? Knappast. Teaterns konst arbetar, som all konst, just med absolut exakta medel för att förflytta gränserna, för att öppna möjligheterna in i det som i ögonblicket är odefinierbart, in i det område där sinnet inte är vant att vara. Eller den entusiastiske åskådaren från fotbollsgången, är han inte just på grund av sitt förvärvade sinne för spelets och samspelets regler bättre disponerad för medupplevelse av scenens spel än den som är oförsänd i att observera samspelets underbara tryniik? Existerar det över huvud någon naturenlig konflikt mellan teknik och konst, fotboll och teater osv., så som vi alltid konstruerar upp det i vulgärdebatten om fritidssysselsättningen och de kulturella värdena?

Det finns ingen naturligt grund för att anta det, Bortsett från det faktum att människan har begränsad tid och måste förena ett val. Det ser ut som om människorna val lätt faller på tekniken, kvinnorna på konsten. Vilket det är lätt att hitta två — tre hållbara förklaringar på. Men att den ena formen av intresse i och för sig skulle motsägas den andra? Knappast. Eller att man — återigen i och för sig — ska kunna sätta en samhällsgrupps kulturella nivå med antalet köpta teaterbiljetter och lästa böcker? Det skulle vara som att konstruera en ballong genom att sticka hål på den och triumferande säga: så platt är ballongen.

I Norge har det väckt skam och uppseende att befolkningen i en mediastor småstad saknar allt vetande i bokliga ämnen.

Resultatet visar att folkuppsvinga mån står lågt, vilket man borde ha vetat förut. Sannolikt säger den också något om den kulturella nivån, men knappast lika mycket som litteraturfolket är böjt för att tro.

Den Gallupundersökning som visar att 99 procent av folket i Skandinavien kan läsa säger varken något om att de läser eller vad de läser och — bland annat av den orsaken — föga om den kulturella nivån. Kunde däremot den samlade intellektuella ansträngningen mätas på ett eller annat sätt, så skulle den sortens undersökningar säga oss åtskilligt mer. Och sannolikt skulle vi då få veta att den ena andliga ansträngningen stimulerar den andra andliga ansträngningen, en besläktad sådan eller en "motsatt". Sannolikt skulle vi få veta att ett lidelsefullt uppgående i kugghjuls funktioner disponerar för utvidgning av andens med somkonstens hjälp. Sannolikt skulle vi också få veta att den som är i stånd att utföra ett invecklat räkenmoment eller underordna sig ett inspirerat matrecept får en känslägare uppfattning av teaterns utsträckning och en finare förståelse för bokens värden än den som har stympat sina möjligheter på att han bara kan stoppa ett hål i strumpan eller steka en biff.

Bortse så från den moderne studentens maniska ensprårighet i sitt fack; den beror på ett perfektionsbehov, skapat av en konkurrens som går ut över det mänskliga, men den beror knappast på den ofta utskällda specialiseringen i och för sig. Den beror på panik — ett tidsfenomen, något övergående. Normalt — och det intygar just tidens största andar på de exakta vetenskapernas gebit — har koncentration på det exakta just en benägenhet att alstra respekt och intresse för de "onyttiga" sysslorna, t. ex. clowns och diktarens. Chaplin och Einstein känner sig personligt besläktade.

Jag kom aldrig att fråga min granne i spårvagnen om dessa saker. De tiderna är förbi; man säger att det hörde hemma i diligensen, fast Gud vet, man pratar bekvämt bakom en ratt i 100 kilometers hastighet. Det jag ville ha frågat om var: fanns det någon orsak att tro att den ena formen av verksamhet utestänger eller minskar den andra, och om så är fallet: hur ska man då förklara att Sveriges teaterpublik, uppmätt i en rad städer, är talrikare och mottagligare än — ja, t. ex. på annat håll...; ty denna samma publik är inne i en verksamhetsperiod — teknisk, pedagogisk, hemkulturell, vetenskaplig, t. o. m. juridisk, religiös (inklusive antireligiös) — som föregående iakttagaren maklöst i den del av världen han har rest i.

Nå, något svar på stående fot kunde man knappast ha begärt. Man finge väl vara glad om man undgick att arresteras för omotiverat hindrande av medborgares lovliga fartsverksamhet.

Men frågan står fast.

JOHAN BORGEN

Lord Pakenham vårvar röster i Oxford 1945 med hustrun och tre av sina (numera) åtta barn.

Anspråkslös politiker

LORD PAKENHAM, som nyligen gjivit ut sina memoarer (*Born to Believe*, Jonathan Cape, 18 shilling), är inte någon märklig person och har inte någon märklig karriär att redovisas; den engelska kritiken har också antytt att självbiografin är onödig. Född 1905 som yngre son i en gammal adelsfamilj — fadern, femte greven av Longford, stupade vid Gallipoli och har beskrivits som den tapprande av de tappra — uppförsdrag Pakenham i Eton och Oxford och hade länge de på en gång knappt och extremt konservativa åsikter som var miljöns. I mitten av 30-talet blev han emellertid under inflytande av intellektuella kamrater radikal socialist och senare assistent vid lord Beveridges stora utredning. Han lyckades inte ens vid 1945 års val vinna en plats i underhuset, men Attlee, som behövde några partivänner i överhuset, gav honom en mindre post i regeringen (inte i kabinettet) och utnämnde honom till lord Pakenham; sedermera tjänstgjorde han i tur och ordning som minister för Tyskland, för det civila flyget och för stjölförsvaret, dock utan att någonsin bli medlem av kabinettet.

Det finns likväl ting i hans memoarer som ger dem ett inte ringa intresse; enligt min mening är de mera lärsvärda än exempelvis Daltons också i vår utgivna självbiografi, trots att Dalton som politiker spelat en långt viktigare roll. Pakenham verkar inte betydande, snarare tvärtom; han tycks inte ha gjort några större insatser, han säger ingenting märkvärdigt och har inga större hemligheter att avslöja. Men han förefer en förening av ärlighet, anspråkslöshet och harmoni som man alltlan möter i livet och nästan aldrig i memoarer. Av det högmod som är ett slags dålig ersättning för självtrivsel finns här intet spår. Pakenham framhåller att han inte har mycket att skryta med, och att han i alla fall ihland måste berömma sig själv en smula, han erkänner okunnighet och misstag i skilda sammanhang, han talar till och med om tillfällen då han gjort sig löjlig och att han var en inopportun karriärist i skolan — men samtidigt är han nöjd och glad, utan kverulans eller martyrskap, förvånat förtjust över att han inte nehaft en rad höga poster och åtminstone hjälpligt lyckats sköta dem. I förlagsreklamen säga att Pakenham skrivit en "Apologia pro vita sua" (ett försvar för sitt liv). Det finns i boken mycket litet av den subtila och samtidigt drömlikt suggestiva självransakan som gjort Newmans "Apologia" berömd, men det finns åtskilligt av den uppriktighet utan ansträngning som präglar Newman.

Möjligen kan denna lyckliga frimodighet sättas i samband med att Pakenham inte bara är politiker, utan också religiös konvertit: i slutet av 30-talet blev han, efter några till synes lindriga kriser, troende katolik från att ha varit protestantisk namnkristen. Redogörelsen för de skäl som motiverade omvändelsen är naiv och trovärdig. Under ledning av katolska präster blev Pakenham övertygad om att evanlan av lotsstyrelsen att hävför expropriera 487 kvm av samfälld mark-bränade till hemmanet Eknö nr 1 i Djurö socken.

gelierna innehåller sanna berättelser, att Jesus verkligen var Gud eller Guds son — han påstod ju själv detta, och man måste lita på att han ladade sanning, om man inte vill tro att han var sinnessjuk — och att den katolska kyrkan grundats av Jesus och förkunnar hans lära. Det är en av de enklaste bevisföringar man gärna kan finna. Den har emellertid, synes det, befriat Pakenham från den problematik som först enverkade honom och givit fritt lopp åt hans boyscoutsimperament. Tillsammans är att Pakenham inte påstår vare sig att alla katoliker måste bli socialister eller att alla socialister måste bli katoliker — även om hans egen socialistiska jämlikhetsdrivan är religiöst förankrad.

En av Pakenhams reflexioner från ministeriden är av vikt i dagens debatt. Inom engelsk socialism — och även hos oss — är det vanligt att man säger avvärja farhågorna för centraliseringar och förhetsbegränsning i ett socialiserat samhälle genom att peka på möjligheten av något slags självförvaltning inom företagen, en form av syndikalism eller gillessocialism. Utan att gå in på denna principdebatt förklarar Pakenham att enligt hans erfarenhet de socialiserade företagen redan nu har för stor självstyrelse med hänsyn till effektivitet och samordning för det nödvändigt att regeringen och ministerns har ledning och ansvar. Det är sannolikt att denna centralistiska linje blir ofrånkomlig vid socialisering, trots alla vapital om att företagen skall styra sig själva. En reell konkurrens mellan offentligt ägda företag framstår som en orimlighet; det är en önskedröm, framprestånd av längtan att förena socialism och frihet.

Här ett par av de många notiserna och anekdoterna. Adenauer, som varit borgmästare i Köln 1918—1933, blev återinsatt i detta ämbete vid den allierade ockupationen. Redan efter några månader kom emellertid en ny ockupationschef till Köln; han tyckte att återuppbyggnaden gick långsamt, fick till sin förskräckelse höra att borgmästaren var sjuttio år gammal och avskedade honom ögonblicklign. Under några år ansåg ockupationsmyndigheterna på grund av denna episod Adenauer inkompetent för alla befattningar — sedan blev han som politiker anabbt förbundskansler och enligt Churchill Tysklands störste statsman efter Bismarck. — Vid ett tillfälle sammanförde Pakenham sin chef Beveridge med sin kollega och författaren Evelyn Waugh. De började tala om livets mening och dylikt. "Jag förnekar att lämna världen en smula bättre än jag fann den", yttrade Beveridge bestämt. "Jag ser som mitt mål att sprida oro och förtvivlan, och jag tror att jag lyckas bättre än ni", repliterade Waugh. Efteråt kom Beveridge till mig och bad baka till samtalet: "Den där Waugh, det var allt en riktig otolit". Pakenham tycks instämma med dem båda, med Beveridge som socialist och med Waugh som katolik.

HERBERT TINGSTEN

Edberg föreslår gränslättnader

Ordföranden i den svenska gruppen av Nordiska parlamentarikerkommittén för fritare samfärdsel, riksdagsman Rolf Edberg, överlämnade på fredagen till ordföranden i den fem promemorior med förslag till vissa gränslättnader i de nordiska länderna rörande bl. a. in- och utförsel av jakt- och tävlingsvapen, temporär in- och utförsel av handel, turister, tullfrihet för yrkesutensilier, invalidfordon och levande växter och växtdelar samt uttagande av stämpelskatt av utländska handelsresande.

Lotsstyrelsen exproprierar för utkik

Då överenskommelse icke kunnat komma till stånd mellan lotsstyrelsen och Eknö byamän rörande ett-område på Sandön (Sandhamn) som behövs för en lotsutkik, tillstyrker länsstyrelsen i Stockholms län en anhäl-

10.000 på en månad med nya SJ-färjan

Den nyöppnade färjeförbindelsen mellan Trelleborg och Travemünde har blivit en stor succés, och på fredagen — nästan på dagen en månad från premiärturen — kunde SJ viktna in sin 10.000:e passagerare.

Den 10.000:e passageraren blev en ung svensk dam, fröken Eva Nilsson från Grevie i Skåne. Glatt överraskad mottog hon vid landgången en blomsterbuggé av färjans befälhavare, kapten H. G. Johnsson, och därefter kom senator Knapp från Lübeck ombord och överräckte en marsipantårta av sin hemstads berömde tillverkning. Även Kurhausdirektören i Travemünde bidrog med blommor och bjöutiering.

(TT, Malmö.)

Paul Sandegren: "INDISKA KYRKAN LÖSNINGEN FÖR MISSIONEN I INDIEN"

— Den indiska kyrkan är lösningen av det dilemma för nutida missionen i Indien, som fru Signe Höjer talar om i sin utmärkta artikel i dagens Nyheter, säger kommitteer Paul Sandegren, Stockholm, som har mångårig erfarenhet från missionsarbetet där borta.

Paul Sandegren

Detta dilemma åskådliggöres genom motsatsen mellan omvändelse och socialt arbete. Med en typisk liberal kristendomstolkning ger fru Höjer ett uttryck för en önskan att de olika religionerna kunde förena sig eller i varje fall inte ställa sig i motsats mot varandra i det himmelskriande behovet av social hjälp.

— Låt mig först svara med Livingstones ord, anförde nu Paul Sandegren, som hans graven. Westminster Abbey: i Låt himmelsvägslexikens komma över och en, turk, hedning eller kristen, som hjälper till att bota världens öppna sår — han syftade på slaveriet, säger bl. a. Sandegren.

Rent historiskt sett vittnar man dock säga att alla sociala insatser i Indien under de senaste 150 åren, praktiskt taget, direkt eller indirekt, har framkallats av missionen. Min personliga uppfattning är att hinduismen sitter ovanligt lägt just när missionen började omkring 1800. Det är kanske denna största kris att den framlevt en lång rad av reformrörelser inom hinduismen, med återverkningar på det sociala området. Hinduismen av i dag är i många fall mycket bättre än på den tiden, och därtill har missionen ej ovässentligt bidragit. Och därtill har behövts både predikan och socialt arbete.

Men vi diskuterar inte det förgångna. Dilemmat kvarstår, och fru Höjer har gjort oss en stor tjänst genom att framhålla det. Det är bara det att det finns ett svar, en lösning på problemet som ju på måste framläggas. Och det är den indiska kyrkan.

Den indiska författningen kunde i sin religionsfrihetsparagraf ej vara bättre. I den ursprungliga engelska texten heter det att varje medborgare har full frihet "to profess, practise and propagate his religion". Det skulle föra för långt att här uppta orsakerna, också politiska, till denna för många oväntat liberala formulering. Det är nog att antyda att Indien med tanke på Pakistan alltid måste ta hänsyn till islam. Det är förstås riktigt som fru Höjer säger att detta gäller indiska medborgare och att utländska missionärer ej kan propsa sig till någon rätt på denna grund. Även om vi här i Sverige inte ligger händer i vägen för någon förkunnelse.

Tio miljoner kristna

Missionens mån har emellertid länge insett att en helt ny dag kommit för missionen. Det är dess enda förtjänst att den kan avtäcka från den ledande platsen, när det gäller kristen förkunnelse; som nu med full rätt lutas av den kristna kyrkan i landet. Man torde nog tryggt kunna säga att det nu finns tio miljoner kristna i Indien.

Kyrkans numerär är dock ingalunda avgörande. Allt beror på dess andliga liv, konstaterar hr Sandegren. Det måste vara den helt avgörande missionerande kraften. Utan det betyder missionärerna så gott som ingenting. Det är missionens största uppgift för närvarande att höja och utveckla den indiska kyrkans andliga liv. Att helt enkelt göra landets kristna till bättre kristna. De har till största delen så nyss kommit från en vanligen mycket låg hedendom att det vitet behövs. Det erkännes gärna, och det kan ju ingen ha något emot. Något tusen missionärer kan ju inte heller här utföra det stora arbetet: det faller på kyrkans egna präster.

Det är därför alldeles följdriktigt när vår viktigaste nya insats detta år är upprättandet av en ny teologisk fakultet i vad man kunde kalla det kristna Indiens huvudstad, Madras. De lutherska kyrkorna och missionerna i landet med sin 600.000 kristna har enats härom, och det är en heder för svenska kyrkan att fakultetens dekanus är en svensk, dr Estborn.

En del följdproblem

Lösningen av dilemmat är klar och principiellt erkänd av missionen såväl som den indiska kyrkan, men det skall villigt erkännas att det föreligger en hel del följdproblem. Missionären måste absolut identifiera sig med kyrkan. Annars torde han inte kunna bli till mycken nytta. Det är ett nytt offer som föreligger: missionärspersonner ej hade, i varje fall ej i denna grad. Nu lämnar man Svenska kyrkan för att bli medlem av och tjäna den tamulisk-lutherska kyrkan. Denna är uppbyggd på inflytelser från Danmark och särskilt Tyskland, liksom från Sverige, men skiljer sig påtagligt från vår kyrka. Den är mycket mer konfessionell än vad vår kyrka numera är. Även om det stora dilemmat i princip är övervunnet, kvarstår nog många personliga och lokala problem som kräver mycken kristen insikt, takt och ofördrivlighet. Men jag kan inte annat än prisa missionärens kallelse och lyckönska var och en som tar emot den.

Man skulle kunna karaktärisera läget med att säga att missionen övergått till ekumenik, säger hr Sandegren. Från början har den senare fått sin kraft av den förra. Utan missionen hade ekumeniken aldrig vuxit fram som den gjort. Fru Höjer påpekar också alldeles riktigt det enastående ekumeniska resultatet i bildandet av Sydindiens kristna kyrka. Men nu i missionens dilemma är ekumeniken lösningen, kunde man också formulera saken. Vi missionerar nu främst genom den indiska kyrkan.

Nöden driver samman

Därmed är naturligtvis intet ringaktande sagt om andra goda insatser. Gud välsigne dem alla, säger hr Sandegren. Om andras nöd blir vår, så driver den oss alla närmare varandra. För närvarande är den stora nöden vattenbristen i Sydindien och därmed hungersnöden. Därigenom blir varje svensk insats värd tiodubbelt. Men det hastar. Medan gräset gror får kon.

(Annona)

Regelbunden klädvård lönar sig för. Klädera blir som nya efter en behandling hos Saltsjöbadstvätten. Ring 10 02 80 om hämtning.

Klick och klädsam är denna manchesterjacka med slejf i ryggen. Den finns i färgerna marin, svart, rött och vin i stl. 38—44.
OBS! priset endast kr. **29.50**

Långbyxorna på bilden (jeans) är av mjuk och behaglig bomullstvills och finns i stl. 38—42. Färgerna är marin och svart med vita resp. gula sidostrimlar. Endast kr. **18.50**

Lilla Magasinet
GÖTGATAN 92
Herrsgat. 80 Konfektionsgat. 73

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.